

ANEMON

Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: 2147-7655

Cilt:1 Sayı:2 Aralık: 2013

**NATIONAL GEOGRAPHIC TÜRKİYE DERGİSİNDE  
YAYIMLANAN “KADIN SEMAZENLER” ADLI DOSYADA  
GELENEK-MODERNİTE KARŞITLIĞININ SUNUMU**

**THE PRESENTATION OF TRADITION-MODERNITY  
DICHOTOMY IN THE “WOMEN WHIRLING DERVISHES” CASE  
FILE PUBLISHED IN NATIONAL GEOGRAPHIC TURKEY**

**Fırat TAŞ \***

**Özet**

Bu çalışmanın amacı, Catherine A. Lutz ve Jane L. Collins'in *National Geographic*'i *Doğru Okumak* (1993) adlı eserinde, *National Geographic* dergisinin dünyayı Amerikan ideolojisinin bakış açısıyla değerlendirdiği ve üçüncü dünya ülkelerinin sunumunun bu perspektifle yapıldığı iddiasından hareketle, Türkiye'nin modernleşme sürecinde modernite-gelenek karşıtlığını, dergide yayımlanan fotoğraflar ve metinler üzerinden değerlendirmek ve bu bakış açısının izini sürmektir. Bu bağlamda incelenecek olan *National Geographic* Türkiye dergisinin Nisan 2004 sayısında işlenen Mevlevi “sema ritüelini” icra eden kadınları konu alan, Oya Ayman'ın kaleme aldığı “Kadın Semazenler” makalesi gelenek, modernite ve oryantalizm kavramları kullanılarak göstergebilimsel bir değerlendirme ile ele alınacaktır. Belirlenen konu “gelenek ve modernite” konuları düzleminde tartışılmaktadır. Bu tartışmanın temelini, “gelenek-modernite” ve “Doğu-Batı” karşıtlıkları oluşturmaktadır. Din olgusu ve bu olgunun yarattığı kültürel öğelerin *National Geographic* dergisi tarafından nasıl görüldüğü ve nasıl sunulduğu tartışılmaktadır. Çalışmada, derginin bu konulardaki yaklaşımı eleştirel bir bakış açısıyla ele alınarak hegemonik ideolojisiyle ilişkisi irdelenmekte ve Batı dünyasının Doğu'ya, İslam'a ve İslami geleneklere yaklaşımı “oryantalizm” çerçevesinde değerlendirilerek *National Geographic* dergisinin bu konulardaki rolü ve etkinliği sorgulanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** *National Geographic*, fotoğraf, gelenek, modernite, oryantalizm.

**Abstract:**

The purpose of this study, through the assertion that the National Geographic Magazine perceive the world with an American ideological perspective and that the presentation of the Third World Countries is made within this perspective as stated in Catherine A. Lutz

\* Araştırma Görevlisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, firattas11@gmail.com

and Jane L. Collins' collaborative work titled as "Reading National Geographic", to review the modernity-tradition dichotomy of the modernization process of Turkey via the photographs and texts covered in this magazine and trace this point of view. The article that is analyzed within this context, written by Oya Ayman and whose subject is the women who perform the Mevlevi "sema ritual", published in National Geographic Turkey magazine April 2004 issue, is reviewed with a phenomenological assessment using the concepts of tradition, modernity and orientalism. The above-mentioned subject is discussed on the scale of "tradition and modernity" topics. This discussion is based on the "tradition-modernity" and "East-West" dichotomies. How the "religion" phenomenon and the cultural elements created by this phenomenon are perceived and presented by National Geographic magazine is discussed. This study reviews the approach of the magazine to these topics critically as well as it analyzes this approach considering its relation with the hegemonic ideology, and discusses the perspective of the Western World to the East, Islam and Islamic traditions within the "orientalism" framework, which leads to the questioning of the role and the effectiveness of the National Geographic Magazine.

**Keywords:** National Geographic, photograph, tradition, modernity, orientalism

## Giriş

Bu çalışmada *National Geographic* Türkiye Dergisi'nin Nisan 2004 sayısında yer alan Oya Ayman tarafından kaleme alınan ve içerisinde Murat Düzyol tarafından çekilen fotoğrafların bulunduğu "Kadın Semazenler" dosyası (2004: 46-60) incelenmiştir. *National Geographic Dergisi*'nin dünya genelinde, kurulduğu günden bu yana izlediği politikanın *National Geographic* Türkiye Dergisi üzerindeki izleri bu dosya bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu dosyada yer alan fotoğraflar ve yazıların oryantizm, modernizm ve gelenek kavramları ile ilişkisi tespit edilmeye çalışılmış ve dosyada konunun sunum şekli irdelenmiştir. Batı'nın, Doğu'yu algılayış biçimi, modernizmin geleneği temsil ediş şekliyle paralel bir seyir izlemiştir. "Kadın Semazenler" dosyasının sunumu bütün bu açılardan ele alınmış ve *National Geographic Dergisi*'nin, Doğu'da, üçüncü dünyada ve İslam dünyasında izlemiş olduğu yayın politikasının modernist Batı ideolojisi ile ilişkisi anlaşılmalı ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. *National Geographic Dergisi*'nin, Türkiye'yi yansıtsı biçimini, modernist bir bakış açısıyla şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Bu durumun tarihsel nedenleri üzerinde durmak ve konunun oryantizm ile ilgisini ortaya koymak, derginin Türkiye'yi temsil ediş biçimini anlamak için gerekli bir tespit olacaktır.

Dosyada yer alan "Kadın Semazenlik" konusu sadece kadınların sema icra etmesi anlamını içermemektedir. Asıl vurgu, kadınların erkeklerle bir arada sema icra etmesidir. Bunun yanında, kadınların gündelik yaşamlarından sıkça ve altı çizilerek bahsedilmesi ve bunun modern yaşam tarzıyla bütünleştirilmesi, konunun çok farklı boyutlarını inceleme ihtiyacı doğurmaktadır. Mevlevi dergâhlarının kadınlarla ilgili tarihsel uygulamalarının ve kadının Mevlevi dergâhlarında üstlendiği rolün incelenmesi ve ortaya çıkan sonuçla-

rın, dosyada yer alan iddialarla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de modernizm ile ilgili bir çalışma yapılırken, konunun Kemalizm ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Kadınların modern yaşama katılımları, sosyal haklarının tanınması ve hayatın her alanında kendilerine yer bulabilmeleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarından itibaren birçok yeni düzenlemeyle sağlanmaya çalışılmıştır. Mevlevi dergâhlarının tarih boyunca kadınlar ile ilgili uygulamalarının yanında, incelenen dosyada kadın erkeklerin bir arada sema icra ettikleri Galata Mevlevihane’sinin dergâhtaki uygulamalarının, Mevlevilikle ve Kemalizm ile ilişkisini incelemek, konunun daha bütünlüklü değerlendirilebilmesi açısından önemlidir.

*National Geographic Dergisi*’nin dünya genelinde yüz yılı aşkın bir süredir yürütmüş olduğu yayın politikası göz önünde bulundurulduğunda, *National Geographic* Türkiye Dergisi’nin “Kadın Semazenler” gibi bir konu seçmesi dikkat çekicidir. Dosyanın yazarı Amerikalı olmamasına rağmen, *National Geographic Dergisi*’nin genel yayın politikalarına uygun bir konu seçilmiştir. Bunun sebebi ise derginin yerleşik kurumsal yapısıdır. *National Geographic Dergisi*’nin geçmişinden bu yana ortaya koyduğu pratikler ve devamlılığı olan bir yayın anlayışı oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında Amerikalı olmayan bir yazarın, bu konuyu seçmesi ve derginin genel bakış açısına uygun değerlendirmeler yapması şaşırtıcı olmayacaktır. Derginin, İslam dünyasının bir değeri olan Mevlevilik üzerinden İslam’a ve Türkiye’ye karşı bir tutum geliştirdiği görülmektedir. Bu tutumun oryantalizm ile örtüştüğü noktaları tespit etmek, söz konusu derginin ve bir anlamda da Batı’nın İslam’a, Türkiye’ye ve Mevleviliğe yaklaşımı konusunda farklı bir bakış açısı geliştirmeyi sağlayacaktır.

“Kadın Semazenlik” kavramının tartışıldığı ve çeşitli açılardan değerlendirildiği dosyada, tartışılmayı bekleyen birçok konu olduğu görülmektedir. İslam’da tasavvufun yeri, tasavvufta müzik ve semanın yeri ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin din ve dini kurumlarla ilişkisinin tartışılması ve konunun bütün yönleriyle ortaya konması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisi olarak tanımlanabilecek Kemalizm’in dergâhlar, tekkeler ve özellikle Mevlevilikle ilgili aldığı kararlar ve devletin bu yapılanmalara karşı takındığı tutum değerlendirmeye değerdir. Mevleviliğin kadın konusunda tarihsel olarak kendini konumlandığı nokta ve bu konuya yaklaşımı, söz konusu dosyada, üzerinde durulması gereken bir başka noktadır. Mevleviliğin tarih boyunca kadınla ilgili uygulamalarına daha yakından bakabilmek, dosyada ele alınan “Kadın Semazenler” konusunun da daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

*National Geographic Dergisi*’nin kuruluşundan günümüze kadar izlediği yayın politikasının niteliklerini ve iktidarla kurduğu ilişkiyi değerlendirmek, dosyada ele alınan konunun daha iyi anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır.

### **National Geographic Society ve *National Geographic Dergisi*'nin Kısa Tarihçesi**

National Geographic Society 1888 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde faaliyetlerine başlamış bilimsel bir kuruluştur. *National Geographic Dergisi* ise bu kuruluşun resmi yayın organıdır. Başlangıçta akademik yönü ağır basan dergi, zamanla popüler bir nitelik kazanmıştır. Derginin popülaritesini artırmasının nedenleri *National Geographic'i Doğru Okumak* (2012[1993]) adlı eserde şu şekilde değerlendirilmiştir: “*National Geographic*'in başarısının asıl sebebinin, editörlerin Amerikan halkının dünya hakkında ‘ne öğrenmek istediği’ni doğru bir şekilde saptaması; fotoğraf teknolojisindeki yenilikleri hemen, hiç vakit kaybetmeden benimsemesi ve yeryüzü ile onun üzerinde yaşayan insanlar hakkında tarafsız, doğru ve soylu bir kaynak olarak itibar kazanma becerisi olduğu söylenir.” (Lutz ve Collins, 2012: 16).

*National Geographic Dergisi*, Amerikan devletine olan desteğini her zaman sürdürmüştür. Sömürge süreçlerinde etkili bir rol oynaması başarılı bir popüler dergi olmasının sebeplerinden biridir. Bunları yaparken bilimsel niteliğinden ödün vermeyen dergi bir anlamda Amerika'nın dünyadaki gözü kulağı olmuştur. İzlemiş, yorumlamış ve elde ettiği bilgileri, fotoğrafları ve verileri sömürgeci politikaların hizmetine sunmuştur: “Amerika'nın yeni ele geçirdiği bölgelerin coğrafik ve ticari imkânları hakkında yazılar yayınladı, sömürgeciliğin yararlarını tartıştı ve dünyanın o zamana kadar bilinmeyen ve göz ardı edilen, sömürgeciliğin öne çıkardığı bölgelerinin isimlerinin doğru yazılışında hakem rolünü üstlendi.” (akt. Lutz ve Collins, 2012: 18).

*National Geographic Dergisi*, modernizmin simgeleşmiş dergilerinden birisidir (Lutz ve Collins, 2009: 89). Derginin modernizmle olan ilişkisi, hazırlanan dosyalarda bulunan fotoğraflar göz önünde bulundurulduğunda, daha iyi anlaşılabilir. Fotoğraflar genel olarak bir karşıtlık içerisinde sunulmuştur. Bu karşıtlığın bir ayağını modernizm, diğer ayağını ise gelenek oluşturmaktadır. Bu şekilde bir karşıtlığın ortaya konmasının sebebi, bu iki kavramın yaratmış olduğu durumların ortaya konulması ve modernizmin başarısının vurgulanması düşüncesidir. “‘Batı’ ile ‘dünyanın geri kalanı’nın yan yana sergilemesi yöntemi, *National Geographic* sayfalarında da açıkça uygulanıyordu. Batılı-olmayan dünya, asla bir sayıda ele alınan tek konu olamazdı. İlk yıllar iklimler ve yeryüzü ile ilgili teknik makaleler olduğu gibi, doğal hayat öyküleri de her zaman önemli yer kaplıyordu. Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı olmayan dünyayla ilgili yazıları yan yana koymak, çoğu zaman gelişmeyi ve kültürel evrimi tanımlamanın bir yoluydu.” (Lutz ve Collins, 2012: 25)

*National Geographic Dergisi* 'nin bilimsel niteliğinin yanında popüler bir dergi olarak bütün dünyayı etkilediği ve önemli çalışmalarının olduğu bir gerçektir. Dergi şu anda Dünya Genelinde yaklaşık 37 milyon kişiye ulaşmaktadır.(Lutz ve Collins, 2012:2). Bu

yüksek tiraj, derginin etkinliğini de beraberinde getirmektedir. Bu etkinlik, *National Geographic Dergisi*’ni daha yakından değerlendirme ve inceleme ihtiyacını da ortaya koymaktadır.

### ***National Geographic* ve Oryantalizm**

*National Geographic Dergisi*’nin oryantalist bakış açısını ele alırken hiç kuşkusuz başvurulması gereken ilk kaynaklardan biri Edward Said’in kaleme aldığı *Oryantalizm* (2006[1978]) adlı eserdir. Said kitabında Orta Çağdan günümüze Batı’nın Doğu’ya ve İslam’a bakışını ele almış ve tarihsel süreç içerisinde bu durumun nasıl dönüşüme uğradığını ve şekil değiştirdiğini ortaya koymuştur. Oryantalizmin akademik dünyada ifade ettiği anlam incelenen *National Geographic Dergisi*’nin de kökenleri hakkında ipuçları vermektedir. Akademinin modern dönemde takındığı oryantalist tavır, Batı’nın Doğu’ya birçok farklı şekilde üstünlük kurmaya çalıştığı politikaların bir bölümünü teşkil etmektedir. Said’e göre oryantalistizm:

“İslam eski bir deneyimin, bu özel durumda Hıristiyanlığın hileli bir değişkesi diye değerlendirilir. Tehdidin sesi kısılır, bildik değerler kendini zorla kabul ettirir; sonuçta zihin, şeyleri ya ‘özgün’ ya da ‘yinelenen’ şeyler olarak kendine uyarlamakla üzerindeki baskıyı azaltır. Ardından da ‘el atılır’ İslam’a. Yeniliği ve çağrışım gücü denetim altına alınır; böylelikle, İslam’ın ham yeniliğinin öylece, el sürülmeden bırakılması halinde yapılması olanaksız olan görece daha incelikli farklılaştırmalar yapılabilir. Dolayısıyla, tüm Şark, Batı’nın tanıdık olana duyduğu küçümseme ile alışılmadık karşısındaki hoşlanma-ya da korku-ürperiş arasında gidip gelir.”(2006: 68)

Said, Batı’nın Doğu’yu şekillendirmeye çalışan düşünsel yapısını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Sömürge dönemi faaliyetlerinde Batı’lı güçler Doğu’yu istila etmiş fakat bununla kalmayarak, Doğu’nun sadece ekonomik olarak biçimlendirilmesi değil, kültürel, sosyal ve dini olarak da yeniden şekillendirilmesini de sağlamaya çalışmıştır. Said bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Batı için Asya, bir zamanlar suskun ıraklığı ve yabancılığı temsil ederdi; İslam da Avrupa Hıristiyanlığının karşısındaki saldırgan hasımdı. Böylesi zorlu değişmezlerin üstesinden gelmek için, unutulmuş dilleri, tarihleri, ırkları ve kültürleri, modern Şark’ı yargılamakta, yönetmekte kullanabilecek –modern Şarklının akıl edemediği- gerçek klasik Şark olarak ortaya koymak üzere gün ışığına çıkaran araştırmacılar, askerler, yargıçlar tarafından Şark’ın önce bilinmesi, sonra istila edilip mülk edinilmesi ardından da yeniden yaratılması gerekiyordu.”(2006: 102)

Bu bağlamda incelenen dosyada görülen başlıca durum, Batı’nın yarattığı modern yaşam unsurlarının İslami geleneklerle bir arada sunulmasıdır. Bu yapılırken özellikle kadın erkek eşitliği vurgusu yapılmış ve bu İslam Dünyasına bir anlamda önerilmiştir. Mevleviliğin İslam’ın farklı bir yorumu olduğu vurgusuna hiçbir noktada rastlanılmamıştır. Bununla birlikte, bahsi geçen Galata Mevlevihane’sinin Dedesi Hasan Dede’nin,

“Kemalist Mevleviler” tanımı, Modernist bakış açısının vurguladığı bir başka noktadır (Ayman, 2004: 48). Burada Batı, Doğu’ya geçmişten beri sürdürdüğü müdahaleci tavrını tekrar ortaya koymaktadır. Bu tavır, şekillendirici bir tavidir. Bu konuyla ilgili olarak Said şu değerlendirmelerde bulunur: “Benim iddiam şu: Şarkiyatçılık, Batı’dan güçsüz olduğu için Şark’a kararlı bir biçimde dayatılmış olan bir siyasal öğretiler temelinde; Batı bu dayatmada, Şark’ın güçsüzlüğü ile birlikte farklılığını da görmezden gelir”(2006: 216). Said’in belirtmiş olduğu durum incelenen “kadın semazenler” adlı dosyada da gözlenebilmektedir. Batı’nın Doğu’ya ve İslam’a bakışı, bir iktidar mücadelesinin gölgesinde şekillenmiştir. Türkiye’deki Mevleviliği konu edinen bu çalışmada, İslam içerisindeki Mevlevilik ve tasavvuf tartışmalarına neredeyse hiç yer verilmemiş, tek taraflı ve yanlı bakış açısı modernizm üzerine kurgulanmıştır. Kadın-erkek eşitliği, kadınların sosyal hayatta daha fazla etkinlik içerisinde olması gibi konular İslam’ın belirlemiş olduğu kuralları çerçevesinde değil tasavvufi öğelerle ve modernist yorumlarla ele alınmıştır. Batı, *National Geographic Dergisi* aracılığıyla yaratmış olduğu modern dünyayı İslam Dünyası’nın gündemine sokmayı amaçlamakta ve bu yöntemle kendisi dışında kalan dünyayı şekillendirmek istemektedir.

### ***National Geographic* Türkiye ve Kadın Semazenler**

Çalışmada incelenen, *National Geographic* Türkiye Dergisi’nin Nisan 2004 sayısında yayımlanan “Kadın Semazenler” dosyası, 14 sayfa ve 10 fotoğraftan oluşmaktadır. Dosya Oya Ayman tarafından hazırlanmış, dosyadaki fotoğraflar da Murat Düzyol tarafından çekilmiştir. Dosyada yer alan fotoğraflarda göze çarpan en önemli unsur, geleneksel ve modern unsurların bir arada kullanılmış olmasıdır. Görülen fotoğraflarda, kadın semazenlerin günlük yaşamlarındaki modern halleri ile Mevlevihane’deki dini-geleneksel kıyafetleri bir arada kullanılmıştır.

Makalede, semazen kadınlarla yapılan röportajlara yer verilmiştir. Bu röportajlarda, kadın semazenlerin yerleşik kalıplaşmış İslami düşünce yapısına karşı oldukları ve kadınlarla erkeklerin bir arada sema icra etmesinin İslami ve geleneksel olarak bir sorun teşkil etmediği vurgulanmıştır. Tanrı karşısında kadının ve erkeğin eşit olduğu fikrini benimsediklerini belirtmişlerdir. İslam dünyası dikkatle incelendiğinde, Tanrı karşısında herkesin eşit olduğu fikrinin Müslümanların genelinde geçerli bir fikir olduğu görülecektir. Ancak sosyal hayatta bu durumun böyle olmadığı, İslam Dünyası içerisinde laikliği büyük oranda hayata geçirmiş Türkiye’de bile kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmadığı görülecektir: “Cinsiyet eşitliği politikalarını Türkiye’de varolan sosyal devlet ve kadın istihdam yapısı ışığında değerlendirdiğimizde, eşitlik politikaları kadın istihdamını teşvik etmekten ve istihdamda olan kadınlara eşitlik sağlamaktan uzaktır. Hatta bazı yasal düzenleme ve uygulamalar istihdam edilen kadınları çalışmaktan caydırıcı nitelik-

tedir çünkü bu uygulamalar kadınların çalışmasını değil anne-eş olmalarını ödüllendirici niteliktedir. Bu yasal düzenlemelerin kadınlara karşı direk olarak ayrımcılık yaptığını söyleyebiliriz. Varolan eşitliği teşvik edici yasalar ise kadınların hayatını direk olarak etkilemekten uzakta, soyut yasal düzenlemeler olarak kalmakta, uygulamada kadınlara karşı varolan ayrımcılık ve dışlayıcı tutumlarda bir dönüşüm yaratamamaktadır” (Dedeoğlu, 2009: 53)

Tasavvuf salt İslami kavramlarla açıklanabilecek bir düşünce yapısı değildir. Ancak dosyada bu konuya hiç değinilmemiştir. Bu durum, bir anlamda Batı'nın görmek istediği Türkiye'yi ve İslam dünyasını ortaya koymaktadır. Kadınların günlük hayattaki modern görünüşleri, iş hayatında başarılı olmaları ve modern bir aile görüntüsü vermeleri makalede altı çizilerek vurgulanmış ve bu durum fotoğraflarla desteklenmiştir. Derginin makaledeki bu yönelimi, İslami hayat tarzıyla modern hayat tarzının bir arada yaşanabileceğini göstermek olmuştur. Bu durum makalede şöyle açıklanmıştır: “Galata Mevlevihanesi'nde sema ayinine çıkan semazen kadınlar kadını sosyal yaşamın dışında tutan anlayışa, ‘Tanrı huzurunda herkes eşittir’ sözleriyle karşı çıkıyor. Onlar bu görüşlerini, birlikte katıldıkları sema ayinin yanı sıra, çalışma ve sosyal yaşama katılımlarıyla da sergiliyor” (Ayman, 2004: 48).

Bu, Batı'nın, Doğu'ya ilişkin yüzyıllardan beri süregelen hâkimiyet ve iktidar mücadelesinin kültürel bir yansımasıdır. Said, bu iktidar ve hâkimiyet mücadelesine şu şekilde değinmiştir: “Garp ile Şark arasındaki ilişki, bir iktidar, egemenlik ilişkisidir, derecesi değişen karmaşık bir hâkimiyet ilişkisidir...” (2006: 15). Said'in bahsetmiş olduğu bu egemenlik ilişkisi sadece ekonomik etkinliklerle açıklanabilecek bir ilişki değildir. Kültürel ve dini mücadele alanlarında olan bu ilişkilene, incelenen makalede de görüleceği gibi günümüzde de devam etmektedir. İslam'ın biçimlendirilmesi, Batı'nın kültürel normlarına uygun hale getirilmesi, Batı'nın görmek isteyeceği bir Doğu ya da İslam dünyasının oluşturulmaya çalışılması çabaları, söz konusu makalede göze çarpan önemli unsurlardır.

İslam kendi kuralları çerçevesinde kadın ve erkeğin rollerini belirlemiş ve katı uygulamalar icra etmiştir. “Kadın-Erkek” eşitliği kavramı tarihsel olarak Batı'nın ortaya koymuş olduğu, modernist bir kavramdır. Müslüman ülkelerin bu konudaki geçmişlerine bakıldığında bu kavramın hiçbir zaman hayat bulmadığı görülecektir. Sadece kadın-erkek eşitliği konusunda da değil tasavvuf konusunda da İslam tarihi birçok tartışmaya sahne olmuştur. Makalede tasavvuf temel alınarak yapılan yorumlar İslami kuralları zorlayan farklı bir felsefi pencereden yapılan yorumlardır. İbn-i Haldun Şifau's-Sâil adlı eserinde bu konu üzerinde durmuştur. Bu eseri yüksek lisans tezinde inceleyen Zehra Yılmaz şu ifadeleri kullanmıştır: “Tasavvufun ilk anlamından uzaklaşarak, sınırlarını aşan alanlara ulaşmasını, felsefenin alanına girmeye çalışmasını eleştirmektedir.” (2005: 43). Tasavvufun dini ritüelleri uygulama işlevinin çok ötesinde felsefi bir öğreti özelliği göstermesi,



genel İslami kuralları aşmasını beraberinde getirmiştir. Üzerinde durulan makalede asıl yapılmak istenen şey bu noktada kendini göstermiştir: Batı'nın görmek ve göstermek istediği İslam, kendi kurallarına ve tarihselliğine bağlı olan, modern dünyayla bütünleşememiş İslam değil, tasavvufun yorumladığı şekliyle, daha eşitlikçi, daha özgürlükçü ve modern hayata daha uyumlu olan İslam'dır. Said bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Tasavvufun asli özelliği öznelliği idi elbette; bu öznellikteki ussal olmayan, hatta anlaşılmaz eğilimler, tekil olana, bireysel olana yöneliyordu. İlahi varlığa bir an için katılma deneyimlerini hedefliyordu. Dolayısıyla, Massignon'un tasavvufa ilişkin olağanüstü çalışmalarının tamamı, yerleşik itikada bağlı, İslam cemaati tarafından, Sünnilik tarafından dayatılmış sınırlayıcı uzlaşımından ayrılan ruhların yolculuğunu betimlemeye yönelik bir girişimdi.” (2006: 280)

Said, oryantalistlerin tasavvufa ve yerleşik İslam inancına yaklaşımlarını bir başka açıdan değerlendirirken şu ifadeleri kullanmıştır: “...Massignon'nun, Hallac-ı Mansur'u, temelde İslam'ın asli öğretisi sistemi tarafından gayri meşru kılınmış değerleri sözcüğün tam anlamıyla somutlaştırmaya, ete kemiğe büründürmeye yönelik bir figürdü ve Massignon'un bu sistemi betimlemesinin asıl amacı da onu Hallac- Mansur'un yardımıyla köşeye sıkıştırmaktı.” (2006: 284)

Batı, tasavvufi bakış açısının ortaya koyduğu İslami anlayışı yerleşik, kalıplaşmış İslami anlayışa tercih etmektedir. Bunun sebebi, tarihsel olarak İslam'ın tehlikeli bir düşman olarak görülmesi ve tasavvufun önerdiği, uyguladığı İslami motiflerin Batı için tehlike arz etmemesidir.

### **Kemalizm, Din, Kadın ve Modernleşme**

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren bir modernleşme projesi olarak kendini var etmiş ve yeni kurulan devletin bütün unsurlarına, bu proje üzerinden işlerlik kazandırmıştır. Devletin din ile ilişkisine her zaman büyük hassasiyet gösterilmiş ve devletin din söylemi modernist bir temel üzerine oturtulmuştur. Devletin özellikle kuruluş aşamasında ortaya koyduğu yapısal değişiklikler ve uygulamadaki pratikler modernist düşünceyle paralel ilerlemiş devlet söylemi bu temeller üzerine inşa edilmiştir.

“Yeni Türkiye'nin lideri Atatürk, kurulan bu yeni devletin yaşamasını, İslami-Osmanlı geçmişiyle bütün bağlarını keserek Batı'nın kurum ve yaşam biçimlerinin benimsenmesinde görmüştür. Atatürk, Türkiye'yi modernleştirmek ve Batı ülkeleri standartlarına taşımak için politik, toplumsal ve kültürel alanda birçok köklü reformları gerçekleştirmiştir. Bunların en önemlisi kuşkusuz laikliğin kabul edilerek dinin sadece devlet işlerinin değil, toplumsal ve kültürel hayatın da dışında bırakılmasıdır.” (Eskicimalı, 2002: 8)

Türkiye Cumhuriyeti, bir yandan modernist yenilikleri hayata geçirirken diğer yandan



da geleneksel olan bütün öğelerle bağıni koparma arayışına girmiş ve bu yönde uygulamalar yapmıştır. Osmanlı Devleti döneminden kalan bütün kurumlar uygulanan reform politikalarıyla kaldırılmış, yerine modern kavramlarla açıklanabilecek kurumlar yerleştirmiştir:

“Bu açılardan bakıldığında Türkiye’deki laiklik sorununun; sadece din ve devlet arasında meydana gelen bir çatışma veya siyaseten yetki paylaşımından doğan bir kavga ile başlamadığı görülecektir. Bu sorun öncelikle devletin, Batı uygarlığı seviyesine ulaşmak ve yeni bir tarih ve toplum yaratmak yolunda, gülü ve dikeniyi katlanmayı gerekli gördüğü ve bu uğurda her tür bedeli ödemeye razı olduğu bir modernleşme mücadelesiyle başlamıştır denilebilir. Çağdaş uygarlık yolunda girilen bu mücadele, hiç şüphesiz çok kolay olmamıştır. Devletin kurucu unsurları -sivil-asker-, Batı medeniyetine katılmanın yolunu toplumsal yapı, kurum ve değerlerin değişmesinde görmüşlerdir. Toplum, kendisini dönüştürecek içsel dinamiklere sahip olmadığı için de devlet, bu süreci tek başına belirlemek ve yönlendirmek zorunda kalmış. Bu durum, doğal olarak o güne kadar devlet idaresiyle iç içe geçmiş olan ve neredeyse devletini kimliğini oluşturan; *dini yapıların, değerlerin, sembollerin, kuralların ve aktörlerin* de değişmesine yol açmıştır (Duman, 2010: 285).

Saltanat ve hilafetin kaldırılması, kadınların toplumsal ve siyasal yaşama katılmasının önündeki engellerin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve Tevhid-i Tedrisat kanununun oluşturulması, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin uyguladığı modernist politikalar arasında gösterilebilir. Hasan Bülent Kahraman bu konuyu şu şekilde değerlendirmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti ise Kemalizm’le birlikte yeni bir epistemolojik kopma yaşarken, elbette dinin yerini tutacak yeni dinler oluşturmuş, onları toplumsallaştırmıştır. Kökü biraz da Genç Türkler hareketine giden pozitivizm, o yeni dinlerin başında gelir. Fakat o noktadan sonra devlet aşkınsallaşır. O niteliğiyle de dinsel bir nitelik kazanır: Bu, devletle Kemalizm’in özdeşleştiği ve ikisinin de dinsel bir mahiyet kazandığı aşamadır. Dinsellik burada herhangi bir somut din anlamında gelmez. Bir epistemoloji ve kültürel olarak dinselliğe tekabül eder. Bunun sonucunda da devlet dinle bir ‘iktidar

savaşı’ verecektir. Kuşkusuz, Kemalist atılımın modernist bir sürecin eşliğinde getirdiği

ve ‘kopma’ diye tanımladığım açılım, İslam’ın ümmetini ve kulunu, Cumhuriyet’in yurttaşına dönüştürmüştür. Kemalizm’in gözettiği temel amaç budur. Ama yurttaşlık kavramı bu kez de pozitivizmin ve otoriter, sert modernizmin merceğinden görülmüştür. Dolayısıyla yurttaş bireye dönüşmemiştir. Çünkü o modernist yaklaşım teknolojiyi öne çıkarır ve sivil hakları değil, kamusal hakları öne alır” (2002: 11).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, modernleşme hareketini, halkın tamamına ulaştırmak ve halkı bu doğrultuda yönlendirmek üzerine kurmuştur. Sadece devlette yapılan bazı düzenlemelerle yetinmemiş topyekûn bir dönüşüm hamlesi başlatmıştır. Modernleşme, Osmanlı döneminde daha çok üst yapı kurumlarının yeniden düzenlenmesi olarak belirlenirken, Cumhuriyetle birlikte, bundan farklı olarak, salt bu kurumların yenilenmesiyle sınırlı kalmaz ve bütün bir toplumsal yapının dönüşümü şekliyle ele alınır (Koç, 2012: 1672).

Kemalizm'in başlatmış olduğu modernleşme hareketinin önemli ayaklarından biri ne kadınlar oluşturuyordu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, kadın-erkek eşitliği konusunda hızla düzenlemeler yapmıştır. Atatürk, bir yandan Anadolu'nun çeşitli yörelerinde, bu konuyla ilgili konuşmalar yaparak halka bu konuda mesajlar vermiş diğer yandan da yasal süreçleri işletmiş ve kadın erkek eşitliği konusunda önemli adımlar atmıştır. Atatürk'ün 23 Nisan 1923 tarihinde İzmir'de yaptığı konuşmada şu cümleler bu bağlamda dikkate değerdir:

“Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyılımızın gerektirdiklerini elde etmekle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur... Bizim toplumumuzun uğradığı başarısızlıkların sebebi, kadınlarımıza karşı ihmal ve kusurun sonucudur... Bir toplumun bir uzvu faaliyette bulunurken öteki uzvu atalette olursa, o toplum felce uğramış demektir... Bizim toplumumuz için ilim ve fen lüzumlu ise, bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın elde etmeleri gerekir... Bundan dolayı kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir... Kadınlar toplum yaşamında erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır” (akt. Kaymaz, 2010:345)

Adeta kadın-erkek eşitliği konusu Kemalizm'in simgesi haline gelmiştir. Kemalist modernleşme söyleminin en temel dayanak noktalarından birisi de, kadının modernleşmenin simgesi olarak vitrine yerleştirilmesidir (Durna: 2008: 80). Atatürk modern yaşamın bir gereği olarak kadınların giyim kuşamları hakkında da halka mesajlar vermiştir. Anadolu kadınının dini-geleneksel giyim tarzını eleştirmiş ve bu durum hakkında 1925 yılının Ağustos ayında İnebolu'da halka seslenirken şunları söylemiştir:

“Gezilerim sırasında köylerde değil, özellikle kasaba ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok sıkı ve özenle kapatmakta olduklarını gördüm. Özellikle bu sıcak mevsimde bu durumun kendileri için mutlaka işkence ve ıstırap nedeni olduğunu tahmin ediyorum. Erkek arkadaşlar bu biraz bizim bencilliğimizin eseridir... Kadınlarımız da bizim gibi anlayışlı ve düşünceli insanlardır. Onlara... milli ahlâkımızı anlatmak ve onların beynini ışıkla, temizlikle donatmak esası üzerinde bulduktan sonra fazla bencillığe gerek kalmaz. Onlar yüzlerini dünyaya gösterebilirler. Ve gözleriyle dünyayı dikkatle görebilirler. Bunda korkulacak bir şey yoktur. Önemli olarak şunu ihtar edeyim ki, bu halin muhafazasına inat ve taassup, hepimizi en az kurbanlık koyun olmak istidatlarından kurtaramaz.”(akt. Kaymaz, 2010: 347)

Atatürk 1 Eylül 1925 tarihinde *İkdâm* gazetesine verdiği demeçte ise kadınların erkeklerle kurması gereken modern ilişkilerden bahseder ve bu durumun değişmesi gerektiğini ifade eder: “Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başında bir bez, peştamal veya buna benzer bir şeyler sararak yüzünü, gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın manası neye delâlet eder? Medenî bir millet anası, bir millet kızı için bu garip şekiller, bu vahşî vaziyet nedir? Bu hal milleti gülünç gösterir ve derhal düzeltilmesi lâzımdır.”(akt. Kaymaz, 2010: 347)

Atatürk bir yandan bu kadın erkek eşitliği konusunda halka demeçler verirken diğer yandan da bu konuda devrimsel nitelikte yasal düzenlemeler yapmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin Medeni Kanunu hazırlanmıştır. Medeni kanunda yapılan değişiklikler şunlardır:

Birden fazla kadınla evlenilmesi yasaklanmıştır. Evlilik sözleşmesinin tanıklar huzurunda ve resmi devlet görevlisi onayıyla yapılması hükme bağlanmıştır. Hukuki bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte isteyene dini nikâh yapabilmeye olanağı tanınmıştır. Evlenmede erkek ve kadın için yaş sınırı getirilerek küçük yaşta evlenmeler yasaklanmıştır. Vekâleten, cebren ya da temsilen evlenme yasaklanmıştır. Boşanma konusunda kadına erkekle eşit haklar tanınmış; boşanmaya, taraflardan birinin açacağı dava sonunda yargıcın karar vereceği hükme bağlanmıştır. Boşanma halinde kadının ve çocuğun haklarını güvenceye alan hükümler getirilmiştir. Evlilik süresince kadının ekonomik haklarını koruyan esaslar getirilmiştir. Miras hukukunda cinsiyet ayrımcılığına son verilerek kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Çocuklar üzerindeki velâyet hakkının kullanılmasında kadına eşitlik sağlanmıştır. Medeni Kanun ile birlikte yürürlüğe giren *Borçlar Kanunu* ile de kadına, erkeklerle eşit olarak her türlü borç ve yükümlülük altına girebilme hakkı tanınmıştır. Böylece kadın bir ev-içi kölesi olmaktan kurtarılarak yasalar önünde erkeklerle eşit bir birey konumuna yükseltilmiştir. (akt. Kaymaz, 2010: 348)

Kemalist modernleşme hareketinin kadınlarla ilgili olarak attığı adımlar bunlarla sınırlı değildir. Kadınların siyasal yaşama katılımları da yapılan düzenlemelerle sağlanmaya çalışılmıştır. Bu adımlar şu şekildedir:

Türk kadını siyasal hayata ilk adımını, Cumhuriyet’in 7. yılında 5 Nisan 1930 günü” attı. 1930 öncesi ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan kadınlara oy hakkı verilmesi yönündeki düşüncenin gittikçe güçlenmesi ve TBMM’de taraftar bulması üzerine meclise sevk edilen “Yeni Belediyeler Yasası” ile ilk adım atıldı. Ve 1930 yılında 1580 sayılı yasa ile Türk kadınına ilk kez Cumhuriyet rejimi belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır<sup>2</sup>. Siyasal kazanım mücadelesi 30 Nisan 1930’da kadınlara bir defaya mahsus olarak belediye seçimlerinde oy hakkının tanınmasının ardından bu deneyimin getirdiği yeni bir içerikle devam etmiştir. 26 Ekim 1933’te köy kanununun da yapılan değişiklik ile kadınlara köylerde muhtarlık ve köy ihtiyar heyeti seçimlerinde seçme seçil-

me hakkı verilmiştir. Bu yenilikle Türkiye’de seçilme hakkını kullanan ilk kadınlar, köy muhtarlıklarına ve ihtiyar heyetlerine seçilen köylü kadınlar olmuşlardır. 5 Aralık 1934’te ise ülkedeki tüm kadınları heyecanlandıracak büyük bir gelişme oldu. İsmet İnönü ve 191 arkadaşının teklifiyle anayasanın bazı maddeleri değiştirilerek Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanıyan önerge meclis tarafından kabul edilmiştir” (Güneş, 2010: .173

Atatürk’ün kadınların modern yaşama dâhil edilmesi ile ilgili düşünceleri yeni kurulan Cumhuriyetin eğitim sisteminde yapılan değişikliklerle de desteklenmiştir. Eğitim sisteminin dönüştürülmesinin yanında kadının çalışma yaşamına katılımını da destekleyen bu adımlar da atılmıştır: “Atatürk, hareketinin başından beri kadının eğitime ve eşitliğine büyük önem vermiştir. Atatürkçü eğitim sistemi, laik bir niteliğe sahip olarak gelişip yaygınlaşırken, çağdaş uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu arada kadınlarımızın eğitim, sağlık, ekonomik faaliyetler vb. de yer ve görev almaları ile ülke kalkınmasına da katkıları artmaktadır. Ülke kalkınmasını kadın-erkek eşitliği ile bilimsellikte gören Atatürk, gelişmelere bu anlayış ile yön vermiştir.” (akt. Sağ, 2001: 21)

*National Geographic* Türkiye Dergisi’nin, Türkiye’deki Mevlevihaneler içerisinde, kendilerini “Kemalist Mevleviler” olarak tanımlayan Galata Mevlevihane’sini seçmesi, yukarda belirtilen uygulamalar ve Kemalizm’in bu bağlamda modernizmle kurduğu ilişkidir. Bu durum derginin modernist kaygılarının sonucu olarak karışımıza çıkmaktadır. Bu sebeple dergi, Kemalizm’in ortaya koyduğu ve modernizmle yoğrulmuş İslam anlayışını ön plana çıkarmaktadır.

Yeni kurulan modern Türkiye Cumhuriyeti, Tekke ve Zaviyeler Kanunuyla beraber bütün tekke ve zaviyeleri kapatmıştır. Konya’da bulunan Mevlevihane ise önce kapatılmış ancak bir yıl sonra müze haline getirilmiş ve faaliyetlerine devam etmesi sağlanmıştır. “Mevlevi Dergâhı 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Atatürk tarafından 1926 yılında ‘Konya Âsâr-ı Atikâ Müzesi adı altında hizmete açılmıştır. Müzenin adı 1954 yılında Mevlana Müzesi olarak değiştirilmiştir.”<sup>1</sup> Mevlana hakkında araştırmaları olan Dr. Mehmet Önder bu konuyu şöyle açıklamıştır:

“Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması ve buralarda mevcut tarih, sanat tarihi ve etnografya ile ilgili müzelik eserlerin mahalli müzelere verilmesi kararından sonra Atatürk, Konya’da Mevlâna Türbesi ve Mevlevi Dergâhı için bir ayrıcalık tanınmasını, burasının kapatılmayarak mevcut eşyası ile müze halinde düzenlenmesini ve ziyarete açılmasını istemiştir. İçerisinde tarih ve etnografya ile ilgili sanat eserlerinin bulunmasından dolayı müze haline getirilmesini bildiren Bakanlar Kurulu Kararnamesi’nin yayımından sonra, Müzeler Müdürü Dr. Hamit Z. Koşay’ın başkanlığındaki heyet, Mevlâna ve Dergâhındaki eşyaları teslim almış, Mevlâna Müzesi, 1927 yılında Konya Asar-ı Atika Müzesi adıyla

1 <http://konyakultur.gov.tr/Sayfa.aspx?SAYFANOID=16>, (erişim tarihi: 08.01.2013)

ziyarete açılmıştır.” (1989)

Yukarıda değinilen konular göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin modernist bir temelden ileri geldiği sonucuna varılabilir. Ancak yeni kurulan devlet bu politikaları hayata geçirirken, Mevlevilik ve Mevlevihanelere kısmi bir ayrıcalık tanımış ve varlığını devam ettirmesini sağlamıştır. Bunun sebebi Mevleviliğin, yerleşik İslami anlayıştan farklı özellikler göstermesi ve modern yaşam ile daha uyumlu olduğunun düşünülmesidir. Mevlana Dergâhı’nın Tekke ve Zaviyeler Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber kapatılmasının ardından müze olarak tekrar açılmasının en büyük nedeni Atatürk’ün Mevlana ile ilgili görüşleridir. “Ne zaman bu şehre gelecek olsam, Mevlana’nın ruhaniyeti bütün benliğimi sarar. O çok büyük bir dahi, devirleri aşan teceddüt aşığıdır. Mevlana Müslümanlığı Türk ruhuna intibak ettiren büyük bir reformatördür. 27 Mart 1923 Konya Mevlana Dergâhı sema gösterisindeki konuşma.”<sup>2</sup>

Modern Türkiye Cumhuriyeti, bütün kurumlarıyla hızlı bir değişim içerisine girmiş ve özellikle dini kurumlar üzerindeki etkisini artırmıştır. Bu kurumların birçoğu tekke ve zaviyeler kanunuyla birlikte kapatılmış ancak Konya Mevlana Dergâhı müzeye dönüştürülmüştür. Bunun sebebi yukarıda Atatürk’ün sözlerinden anlaşılacağı gibi, Mevlana ve Mevleviliğin reformcu yanadır.

### **Mevlevilikte Sema ve Kadın**

Mevlevilikte sema ritüeli, bir ibadet biçimi ve bir kendinden geçme halini ifade eder. Tasavvuf konusundaki incelemeleriyle tanınan Süleyman Uludağ, İslam Açısından Müzik ve Sema (2004) adlı eserinde sema konusunda şu değerlendirmede bulunur:

“Başlangıçta Mevlana’da klasik şekliyle başlayıp, Şems’in teşvikiyle dönme şeklinde tezahür eden sema ayini kısa zamanda büyük bir rağbete mazhar olmuş ve devrin ileri gelenlerinin, bir nevi yarı dini eğlence ziyafeti halini almıştır. Toplu halde icra edilen bu sema ayinleri, Mevlana’nın bulunduğu medresede, Hüsameddin Çelebi’nin evinde, Ilgın’da, devrin ileri gelenlerinin evinde veya Sadreddin Konevi’nin medresesinde, tertip ediliyordu. Başlangıçta sema zamanı, Mevlana’nın vecd hallerinin gelişine bağlı görülmektedir. Onun herhangi bir heyecanı uyandıran hali, nüktesi, veyahut bir kerameti gibi hal ve hareketler, başta kendisi olmak üzere toplu halde bir sema yapmaya vesile oluyordu.” (2004: 260)

Mevlana’nın tasavvufi anlayışı birlik fikrine dayanmaktadır. Tasavvuftaki en önemli kavramlardan biri olan “Vahdet-i Vücut” kavramı, bütün insanların Tanrı’nın bir parçası olduğu ve kimsenin bir diğerinden üstün olmadığını ifade eder. Buradan hareketle, Mevlana’nın kadınlar hakkındaki görüşlerini şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Mev-

2 <http://www.konyakultur.gov.tr/> (erişim tarihi: 11.01.2013)

lana üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda, Mevlana'nın kadın konusunda son derece hassas davrandığı ve insanların kadın erkek veya erkek olarak değil öncelikle insan olarak tanımlanması gerektiğini vurguladığı görülmektedir. “Mevlânâ'nın yegâne hedefi Hakk'a vuslattır. Bu anlamda onun muhatabı insandır. Onun tasavvuf düşüncesinde insan, gaye varlıktır. O, insanın cinsiyetinden çok, kimliği üzerine vurgu yapmaktadır. Ona göre, kadın ve erkek bir bütünün iki ayrı parçasıdır. Dolayısıyla Mevlânâ, erkek veya kadına, önce insan olarak değer vermiştir.” (Özköse, 2007: 53)

İncelenen “Kadın Semazenler” adlı makalede görülen kadın ve erkek semazenlerin bir arada sema ritüelini icra etmeleri durumu Mevlevilik tarihinde görülmemiş bir durumdur. Mevlana kadınların sohbetlerine katılmış, onlara öğüt vermiş, ancak kadınlar ve erkekler bir arada sema icra etmemişlerdir. “Kadınların semâ meclisi düzenlemelerine izin vermiş, yer yer kendisi de kadınların toplantılarına katılmış, erkekler kadar kadınların da irşadına büyük önem vermiştir.” (Özköse, 2007: 67). Mevlevilikte kadın semazenlik Mevlana döneminden beri süregelen bir gelenektir. Kadınlar kendi meclislerini kurmuş ve kendi aralarında sema icra etmişlerdir. İncelenen makalede iddia edildiği gibi kadın ve erkeğin birlikte sema ettiği bir durum söz konusu değildir. Abdülbaki Gölpınarlı bu durumu ve bu durumun tarihsel gelişimini şu şekilde açıklamaktadır:

“Anlaşıyor ki, Mevlevîliğin ilk devirlerinde kadın, Mevlevî cemiyetinin dışına atılmamış, hatta köylere kadar yayılan ve Mevlevî köyleri meydana getiren bu yol, kadını erkekten aşağı görmemiştir. Fakat, vakıf yüzünden Mevlevîliğin iktidara dayanması, meşihatla uzlaşması, köylerden kasabalara ve şehirlere inmesi, kadına verilen bu serbestiyeti tahdit etmiştir. XVII. asırdan sonra köy Mevlevîhanelerine artık nasıl rastlamıyorsak, bu asırdan sonra artık kadın Mevlevî halifesine de rastlamıyoruz. Bunun-la beraber, yine de Mevlevî kadını, mümkün olduğu kadar kendisine yer bulabilmiştir. Kadınlara, hemen daima arakıyye tekbir edilir, bazen de sikke verilirdi. Kadın sema meşk edebilirdi ve bazen kadınlar, erkeklerin bulunmadığı meclislerde kendilerinden yahut yaşlı dedelerinden birkaçının ney ve kudümüyle sema ederlerdi. Ancak şu da var ki bu, tahassürü gidermek için başvuru bir teselliydi. Zira artık merasim kurulmuş, katılmış, yerine oturmuş ve kadın, ikrar veremez, çile çıkaramaz, meydan-ı şerîfe giremez olmuştur.” (akt. Küçük, 2007: 77)

Dosyada kadınlar ve erkeklerin bir arada sema etmesi fikri, öncelikle kadınların da tasavvufî geleneklere uygun bir şekilde sema ettikleri iddiasıyla desteklenmiştir. Semanın, kadın erkek fark etmeksizin belli bir amaca yönelik olduğu vurgusu ön plana çıkmaktadır. Kadınların da Tanrı'ya ulaşma düşüncesiyle sema icra ettikleri fikri ön plana çıkarılmış ve bu durum fotoğraflarla da desteklenmiştir.

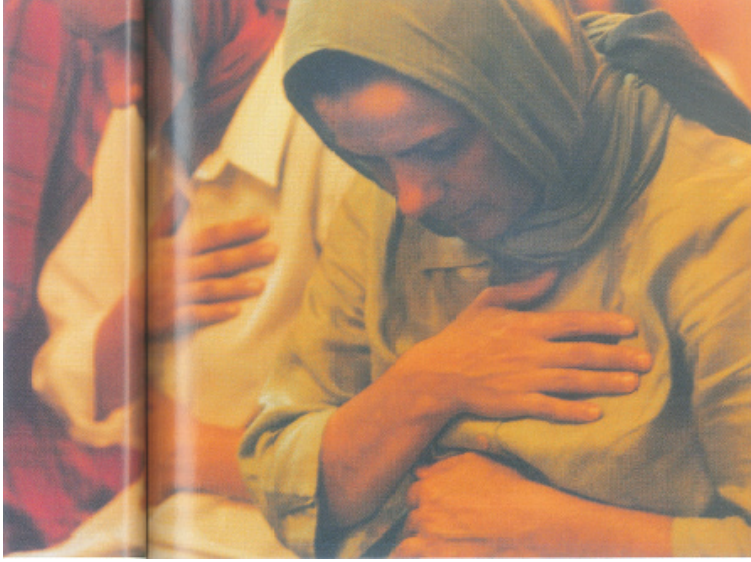


**Fotoğraf No: 1**

“Sema, ruhun olgunlaşarak birliğe ulaştığı ve Tanrı’ya doğru manevi bir yolculuk, bir ibadet... Semazenin, semaya başladıktan sonra sağ eli yukarıya, sol eli aşağıya dönük olarak kollarını iki yana açması, ‘Haktan alır hakka veririz, kendimize bir şey mal etmeyiz’ anlamını taşıyor.” (Ayman, 2004: 54).

**Fotoğraf No 1**’de artık hazırlanma evresi geçilmiş ve sema icra edilmeye başlanmıştır. Fotoğrafın altında yer alan yazı ile fotoğraf birbirine son derece uyumludur. Semazenlerin Tanrı’ya doğru yaptığı bu manevi yolculuk, tıpkı semazenlerin içinde bulunduğu ‘vecd’ halinde olduğu gibi bir seyir halinde sunulmuştur. Fotoğrafın altında bahsedilen ritüel, Mevlevi semazenlerin sema icra ederken vurgulamaya çalıştıkları düşünsel arka plandır. Kadınların da bu düşünsel birikime sahip olduğu ve sema icra etme amaçlarının tıpkı erkek semazenlerde olduğu gibi Tanrı’ya ulaşma düşüncesinin olduğunun altı çizilmiştir. Bu duruma dosyada bulunan şu fotoğrafla da dikkat çekilmiştir.



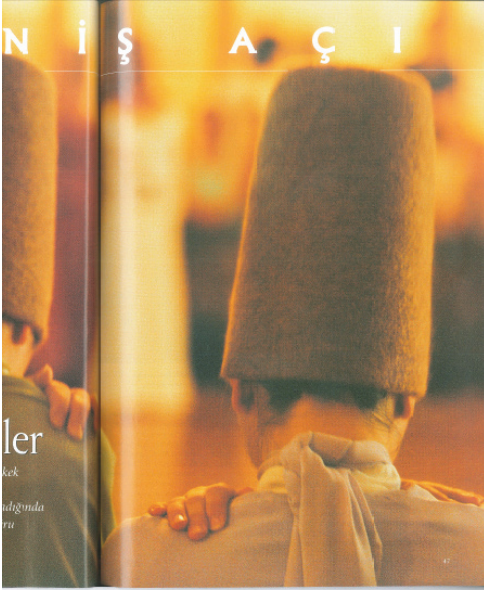


**Fotoğraf No: 2**

“Kadın semazenler, sema’yı sadece ‘dans’ ya da ‘hobi’ olarak görenlerin semazen olarak adlandırılmasını doğru bulmuyor. Semazenler için sema etmek, bir ibadet biçimi; Allah’a ulaşmanın bir yolu: Hz. Mevlana’nın yolundan gidenlerin, içlerindeki ilahî arayanların, yaşamlarının her anında sürdürdüğü manevi yolculuğun bir bölümü...” (Ayman, 2004: 48-49).

**Fotoğraf No 2’**de kadın semazenler sema icra ederken görüntülenmiştir. Elleri göğüslerinde, başları öne eğiktir. Sema icra ederken giyindikleri kıyafetleri giyinmişlerdir. Fotoğraftaki kadın semazenlerin, sema icra ederken fotoğraflarının çekilmesi bir hareketi ve inandırıcılığı da beraberinde getirmiştir. Mevlevi semazenlerin sema icra ederken girdikleri ruh hali, “vecd” olarak ifade edilir. Osmanlıca sözlükte, vecd sözcüğü şu şekilde tanımlanmıştır. “1. Kendinden geçecek dercede dalgınlık. 2. Kendini kaybedercesine ilahî aşka dalma. 3. Aşırı heyecan. 4. Kederlenme.” (Devellioğlu, 2007: 1141) Bu durum kişinin, Tanrıyla kurduğu bağın güçlülüğünü ifade eder. Fotoğrafta yer alan kadın semazenler bu “vecd” halindeyken görüntülenmişlerdir. Fotoğrafın altındaki yazıda bu durum şu şekilde açıklanmıştır: Resmin altındaki yazının sonunda vurgulanan yaşamın her alanında Allah’a ulaşma çabası, semazenlerin günlük hayatlarındaki modern görüntüleri göz önünde bulundurulduğunda farklı bir durumu işaret etmektedir. Yazar burada, Allah’a ulaşmanın ve inancını yaşamanın farklı bir yolunu göstermiş ve bunun modern hayatla bir çelişki ya da çatışma halinde olmadığı vurgusu ön plana çıkmıştır. Kadınların da tıpkı erkekler gibi sema sırasında, vecd halinde Tanrı’ya ulaşabilecekleri vurgulanmıştır.

Kadın ve erkeğin birlikte sema icra etmesi, incelenen dosyanın en göze çarpan vurgularından biridir. Bunun sebebi Müslümanlar arasında kadın ve erkeklerin sosyal hayatta bir arada bulunmayışlarıdır. Derginin buradaki maksadı, okuyucuların, kadın ve erkeğin bir arada çeşitli etkinlikler yapabildiğini göstermektedir. Üstelik bu bir arada bulunma durumu, Mevlevihane’de sema icra ederken bile gerçekleşebilmektedir. Derginin bu tutumu iki yönlü bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Bunlardan ilki, derginin Müslüman okuyucularının bu konuda ikna edilmesi ve daha ‘modern’ bir tavır takınmalarının sağlanmasıdır. İkincisi ise, Batı’lı okuyucuların görmek istedikleri İslam dünyasını onlara sunmaktır.



**Fotoğraf No: 3**

“Bugün, Türkiye’de yirmiye aşkın kadın semazen, erkek semazenlerle birlikte sema ayinlerine katılıyor. Semazenler, tennureleriyle birlikte dönmeye başladığında maddi olan her şeyi unutup evrenin birliğine doğru manevi bir yolculuğa çıkıyor.” (Ayman, 2004: 46-47).

**Fotoğraf No 3**’ün yazısı dosyanın temel konusu olan semazenliğin genel bir tanıtımı gibidir. Arkası dönük, başlarında Mevlevi semazenlerin sema icra ederken taktıkları sikkeler, üzerlerinde yine sema icra edilirken giyilen tennureler, kadın semazenleri erkek semazenlerden ayıran fularlar görülmektedir. Fotoğrafın altında yer alan yazıda şunlar yazmaktadır. Dosyanın kapağı olan bu fotoğraf bir kompozisyonun giriş cümlesi gibi konunun bir anlamda özeti gibidir. Resmi açıklayan yazıda temel vurgu sema ritüelinin kadın erkek birlikte icra ediliyor olduğudur.



**Fotoğraf No: 4**

Dosyadaki bir diğer fotoğrafta da kadın ve erkeğin birlikte sema icra ettiği, bu vurgunun ön plana çıktığı görülmektedir Fotoğrafın olduğu sayfada Mevlevilikte sema üzerine bilgilendirici bir yazı bulunmaktadır. Fotoğrafın altında herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Fotoğrafta, sema ayini esnasında, kadın ve erkek semazenler bir arada bulunmaktadır. (Ayman, 2004: 60)



**Fotoğraf No: 5**

“Kadın semazenlere sema ayinine erkeklerle birlikte katılma yolunu açan, Galata Mevlevihane’sini Yaşatma Derneği’nin manevi başkanı Hasan Dede olmuş”. (Ayman, 2004: 58)

**Fotoğraf No 5**'te Hasan Dede, sema kıyafetlerini giymiş, sırtı dönük bir şekilde merdivenlerde aşağıdan yukarıya doğru çıkmaktadır. Merdivenin sonunda ise pencere bulunmaktadır. Bu haliyle Hasan Dede, yukarıya doğru yükselen ve ışığa doğru yürüyen bir yol gösterici gibidir. Dosyada, kadın semazenlere erkeklerle beraber sema icra etme imkânı tanıyan Hasan Dede'nin (Galata Mevlevihane'sini Yaşatma Derneği'nin manevi başkanı) kadın ve erkeğin bir arada sema icra etmesine yönelik görüşlerine yer verilmekte Hasan Dede'nin bu çabası üzerinde durulmaktadır. Bu durum fotoğraflarla da desteklenmektedir

### **Kadınlar ve Gündelik Yaşam**

Amerika Birleşik Devletleri ve genel olarak Batı dünyasının İslam'a bakışının ayrıştırıcı bir yaklaşım içerdiğini söylemek çok zor olmayacaktır. Batı'nın görmek istediği İslam Batı'nın değerlerine daha yakın ve genel İslami anlayıştan sıyrılan ya da onu aşan tasavvufi İslam anlayışıdır. İncelenen makalede vurgulanan, kadınların günlük yaşamda modern bir hayat tarzını benimsemeleri, kadın erkek eşitliğin sık sık vurgulanması bu durumun bir göstergesidir. Batı dünyası için sorun İslam ve onun güncel uygulamalarıdır. *National Geographic*'i *Doğru Okumak* adlı eserde bu duruma şu şekilde değinilmiştir: “Amerika Birleşik Devletlerindeki Ortadoğu imajı, son yüzyıl boyunca tek bir görüşte birleşmiştir: Orada görülen *bütün* kültürel, siyasal ve toplumsal farklılıkların nedeni, İslam dinidir.” (akt. Lutz ve Collins, 2012: 118). Bahsedilen farklılıklar, birkaç noktada kendini göstermektedir. Bunların gözle görünür ve ilk bakışta hemen fark edilebilecek olanları genellikle kadınla ilgili konulardır. Kadınların giyinme şekilleri, iş hayatının içinde olup olmamaları, kadınlar ve erkekler arasındaki sosyal ilişkiler ve kadının sosyal hayattaki yeri olarak sıralanabilir.

*National Geographic Türkiye Dergisi*'nin, dosyada ele olduğunun en önemli yanını kadınlar oluşturmaktadır. Dosyada 50. ve 51. Sayfalarda yer alan fotoğraflar incelendiğinde, kadınların günlük yaşamdaki modern hallerine öncelik verildiği ve sadece semayı icra sürecinde İslami bir giyim tarzını benimsedikleri görülmektedir. Yine aynı fotoğraflarda kadınlarla erkeklerin bir arada buldukları ve belli bir paylaşım içerisinde oldukları görülmektedir. Böylelikle bir yandan Batı için göze hoş görünmeyen görüntüler ortadan kaldırılmış bir yandan da Müslüman kadınların sosyal hayatta nasıl giyinmeleri ve nasıl yaşamaları gerektiği vurgulanmıştır.



**Fotoğraf No: 6**

“Semazenler Galata Mevlevihane'sindeki sema ayinine saatler öncesinden gelip, Mevlevihane'nin bulunduğu Divan Edebiyatı Müzesi bahçesinde toplanıyor.” (Ayman, 2004: 51).

**Fotoğraf No 6**’da kadın semazenler, gündelik kıyafetleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Fotoğrafın altındaki yazı şu şekildedir: Fotoğrafta ön planda iki kadın ve iki erkek, arka planda da yine kadınlar ve erkekler bulunmaktadır. Söz konusu kadınlar, modern görünüşlü, İslami giyiniş tarzıyla herhangi bir şekilde ilgisi olmayan, kadınlardır. Fotoğraftaki bu durum modern bir görünüm arz etmektedir. Kadınlar ve erkekler bir arada ve modern kıyafetleriyle, paylaşımda bulunabilmekte ve toplumsal hayatta beraber vakit geçirebilmektedirler. *National Geographic Dergisi* burada, modernizmin başat unsurlarından biri olan kadın-erkek eşitliği konusunu ele almış ve İslam dininin bunun önünde herhangi bir engel teşkil etmediğini vurgulamıştır.





**Fotoğraf No: 7**

“ Salı ve Perşembe günleri Üsküdar Numan Dede Mevlevihane’sinde bir araya gelen semazenler, dedeyle yapılan sohbetin ardından günlük kıyafetleriyle, kadın erkek birlikte sema ediyor.” (Ayman, 2004: 51-52).

**Fotoğraf No 7’**de bu çalışmada değindiğimiz modernist bakış açısının izleri görülebilmektedir. Fotoğrafta kalabalık bir insan topluluğu görülmektedir. Söz konusu kalabalık insan topluluğunun içerisinde hem kadınlar hem de erkekler bulunmaktadır. Kadınlardan biri önündeki çalgıyı çalmakta ve geri kalan kadınlar ve erkekler de sema icra etmektedirler. Çalgıyı çalan kadının başı açık, oldukça modern bir görüntü sergilemektedir. Bu fotoğrafın bu dosyada yer almasının temel sebebi, Müslüman da olsa kadınların ve erkeklerin bir arada bulunmasının bir sorun teşkil etmediğinin vurgulanmaya çalışılmasıdır. Örtünün salt ibadet veya ritüel sırasında takıldığını, günlük yaşamda ise bunun gerekli olmadığı vurgusu fotoğrafta görülebilmektedir. Geleneksel ve modern unsurların bir arada kullanıldığı bu fotoğrafın bu çalışmada anlatılmaya çalışılan oryantalist tavrın önemli bir göstergesi olduğu söylenebilir. Batı dünyası karşısında görmek istediği İslam’ı, Müslüman kadını bu fotoğraftaki şekliyle resmetmiştir. Bu durum temelde yeni bir “Müslüman Kadın” modeli yaratma çabası olarak yorumlanabilir.



**Fotoğraf No: 8**

“Semazenler aynen gezegenlerin, hem kendi çevrelerinde hem de güneşin etrafında döndükleri gibi, hem kendi çevrelerinde dönüyor hem de meydanı devrediyor. Ve semazen bu yolculuktan sonra tekrar günlük yaşamına ve insanoğluna hizmet etmeye dönüyor.” (Ayman, 2004: 58).

**Fotoğraf No 8**'de sema ayini yapılırken, semazenler hareket halindeyken çekilmiştir. Makalede değinilen noktalar ve fotoğraf altı yazısında vurgulanan nokta paralellik göstermektedir. Temel mesaj, kişinin, dini ve geleneksel etkinliklerini günlük hayatın dışında tutmasıyla ilgilidir.

Dosyada, kadınların gündelik yaşantılarının üzerinde çokça durulması, Müslüman kadınların modern hayata, erkekler kadar ve erkeklerle birlikte katılması mesajını içermektedir. Çekilen fotoğraflar da bu mesajın amaçlanan yerlere daha etkili ulaşması sağlanmaya çalışılmıştır.

### **Amerikalı Bir Kadının Gözünden Kadın Semazenler**

Makalede göze çarpan bir diğer unsur ise Amerikan vatandaşı olan Carole Douglas Ökten'in hikâyesidir. Sözü edilen kişi, bir ziyaret maksadıyla Türkiye'ye gelmiş, burada evlenmiş ve eşinin aracılığıyla Mevlevihane ve Mevlevilikle tanışmıştır. Türkiye'de yaşayan bir Amerikan vatandaşına söz konusu dosyada yer verilmesi dikkat çekici bir durumdur. Zira daha önce de belirtilen Amerikan halkının veya Batı'nın gördüğü ve görmek istediği Doğu ya da İslam bu kişinin bakış açısından ve onun ifadeleriyle somutlaştığı



görülmektedir. Hem modern hem geleneksel bir mekân olarak Galata Mevlevihane’sinin Carole Douglas Ökten tarafından seçilmiş olması ve derginin onunla röportaj yapması bir rastlantı değildir. Ökten’in kullanmış olduğu şu ifadeler dikkat çekicidir: “Kadını ikinci sınıf gören zihniyete karşı büyük bir ifade biçimi...” (Ayman, 2004: 58). Sözü geçen “zihniyet” yerleşik İslam inancı ve onun uygulamalarıdır. Bir Batılının ağzından bunun aktarılması aslında derginin, Batı’nın karşısında bir güç olarak hiçbir zaman görmek istemediği Doğu’nun kendi anlayışına göre yeniden bir forma sokulmaya çalışmasıdır. Carole Douglas Ökten ile yapılan söyleşideki vurgular da adeta Batı’nın Doğu’ya vermek istediği bir mesaj niteliğindedir. Makalede bu durum şu şekilde görülmektedir: “Carole diğer kadın semazenler gibi evde de sema ettiğini anlatıyor. Sema’nın ve sohbetlerin kendisinde yaşattığı huzurun bir süre sonra alışkanlık haline geldiğini, günlük yaşamda sabırlı ve hoşgörülü bir insan olmaya çalıştığını söylüyor.” (Ayman, 2004: 58). Sabır ve hoşgörü kavramları ilk bakışta çok masumane görünse de temelde yatan asıl sebep, Batı dünyasının bütün bu oryantalist politikalarına karşı, İslam dünyasının, tasavvufun önerdiği hoşgörü, sevgi gibi kavramlarla kendisine eklenmesini sağlamaktır.

### **Kadın Semazenlik ve Akademi**

Makalede dikkat çeken bir başka nokta ise, Mevlevilik ve kadın semazenlik konularında akademik görüşlere de yer verilmiş olmasıdır. Bunun sebebi yaratılan bu oryantalist tavrın akademik argümanlarla da desteklenmek istenmesidir. Bu konuda akademik dünyada var olan farklı ve karşı görüşlere yer verilmemiş sadece bu durumu olumlayan görüşlere yer verilmiştir. Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi Sezai Küçük’ün, incelenen makalede, kadın semazenler ile ilgili sözleri şu şekildedir:

“Bugün, okulda, sokakta, caddede her yerde kadın erkek bir arada oluyorsa, semada da bir araya gelebilirler ama bu ayinler ve sema’ya davet, İslam’ı ve Hz. Mevlana yolunu bilen ehliyetli insanların elinde olmalı. Batılıların İslam’la tanışması nasıl çoğunlukla tasavvuf ve Mevlana yoluyla oluyorsa bizim gençlerimiz de neden bu anahtar kullanmasınlar.” (Ayman, 2004: 58)

Sözü geçen akademisyenin, Müslümanların da İslam ile tasavvuf ve Mevlana aracılığı ile tanışması gerektiğini söylemesi ilginçtir. Bu ifade tam da Batı’nın duymak istediği, önerdiği ve her türlü oryantalist etkinlikle vurgulamaya çalıştığı durumun ifadesidir. Batı’nın genel anlamda bir tehlike olarak gördüğü İslam’ın bütün tehlikeli ve farklı yönlerinden arındırılması fikri ancak Mevlevilik gibi tasavvufi bir öğretiyle gerçekleşebilir. Mevlevilik, Batı tarafından, İslam’ın dönüştürülmesi, modern hayata uygun hale getirilmesi, kapitalist sistemin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevlevilik, bütün yönleriyle ele alınmamış, İslami dünyasındaki emik tartışmalara yer verilmemiştir.

## Sonuç

*National Geographic Dergisi* kurulduğu günden bu yana yaptığı yayınlarda bilimsel ve eğitsel duruşundan taviz vermemiştir. Popüler dergiler arasında saygınlığını her zaman korumuştur. Çalışmada değinilen konu, söz konusu derginin dünyayı sunuş şekillerinin modernist ve oryantalist düşüncenin etkisiyle oluşturulması ve okurlarına bu pencereden sunmasıdır. “Kadın Semazenler” adlı dosyada yukarıda bahsedilen bakış açısının izleri sürülmüş ve *National Geographic Dergisi*’nin İslam’a, Türkiye’ye ve Doğu’ya yaklaşımı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Oryantalizm, Doğu-Batı ilişkileri tarihinde kökleri çok eskilere uzanan, temelde akademik bir çalışma alanı olan ancak zamanla Batı’nın Doğu’ya bakışının biçimi haline dönüşen bir olgudur. İslam Batı için tarih boyunca bir korku sebebi ve çeşitli çatışmaların merkezi durumunda olmuştur. Orta çağda, sömürge ve sömürge sonrası dönemlerde oryantalizm Batı’nın, Doğu’ya bakışının temelini oluşturmuştur. Modern dönemde *National Geographic Dergisi* tarafını belirlemiş, Amerikan politik çıkarlarının ve modernizmin simgesi haline gelmiştir. Derginin bu bakışını, incelenen “Kadın Semazenler” dosyasında görmek mümkündür. İslam inancının temel öğretileri ve kuralları devre dışı bırakılmış ve modern dünyayla daha uyumlu olduğu düşünülen Mevlevilik üzerinden Müslümanlara farklı bir yol ve yöntem önerilmiştir. Kadınların modern yaşama uyum sağlarken diğer taraftan geleneksel olguları da yaşamlarının bir parçası haline getirebilecekleri iddiası öne sürülmüştür. İslam dünyasının kendi içerisindeki tartışmalı bir alan olan tasavvuf ve Mevlevilik konuları üzerine eleştirel bir bakış geliştirilmemiştir. Galata Mevlevihane’sinin kendini politik olarak tanımlaması ve siyasal bir söylem üstüne kendini inşa etmesi ile ilgili hiçbir düşünce beyan edilmemiş ve bu durum meşrulaştırılmıştır. Oryantalist bakış açısı temelde, bir topluluğun emik açıdan incelenmesini yöntem olarak belirlemez ve topluluğu kendi düşünsel yapısına göre şekillendirmeye çalışır. İncelenen makalede İslam dünyasında tarih boyunca tartışılan, Mevlevilik, tasavvuf, kadın konuları, taraflı ve modernist bir yönelimle ele alınmıştır. İslam’ın bu konulardaki iç tartışmalarına yer verilmemiş ve Batı’nın gözüyle, Doğu ve İslam biçimlendirilmeye çalışılmıştır.

## Kaynakça

- Aygün Cengiz, S. (2006). Modernizm, Otomobil Kültürü ve Reklam, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Ayman, O. (2004). Kadın Semazenler, *National Geographic Türkiye*, Nisan 2004 Sayısı.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, *Çalışma ve Toplum*, 2009/2.
- Devellioğlu, F. (2007). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

- Duman, M.Z. (2010). Türkiye’de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2.
- Durna, T. (2008). *Türk Modern/Muhafazakâr İmgeleminde Kadının Kamusal Varlığının Sınırları*: Falih Rıfkı Atay ve Peyami Safa Örneği, *Kültür ve İletişim*, 11(2) Yaz Sayısı.
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye’nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946, Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi Cilt 19(2).
- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye’nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (*Hanım*), *ÇTTAD*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz).
- Kahraman, H. B. (2002). Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye: 1980 Sonrası Zihinsel, Toplumsal, Siyasal Dönüşüm, İstanbul: Everest Yayınları.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S 46, Güz 2010.
- Olpak Koç, C. (2012). Modern Kadına Bir Bakış Örneği “Bize Göre” de Kadın, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/1 Winter.
- Lutz, C. A., Collins, J. L. (2012). National Geographic’i Doğru Okumak, Çev.Mefkûre Bayatlı, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Önder, M. (1989). Müzeler ve Atatürk, Ankara: *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, Sayı 16.
- Özköse, K. (2007). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin Düşüncesinde Kadın, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XI/1.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1.
- Said, E. (2006). Şarkiyatçılık, Çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları.
- Uludağ, S. (2004). İslam Açısından Müzik ve Sema, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yılmaz, Z. (2006). İbn Haldun’un Tasavvufa ve Felsefeye Yönelttiği Eleştiriler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- <http://konyakultur.gov.tr/Sayfa.aspx?SAYFANOID=16> (erişim tarihi: 08.01.2013).
- <http://www.konyakultur.gov.tr/> (erişim tarihi: 11.01.2013).